ВІДГУК

офіційного опонента Коваленка Євгенія Валерійовича, кандидата юридичних наук, доцента на дисертацію Ряполова Антона Павловича «Інформаційна безпека в умовах воєнного стану: теоретико-правова характеристика», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Сьогодні інформаційний простір став одним із визначальних чинників забезпечення державного суверенітету, стійкості системи публічного управління, захисту прав людини та реалізації безпекової політики. Вибір теми дисертації зумовлений істотним зростанням ролі інформаційної безпеки у сучасній системі публічно-правового регулювання. Нинішні процеси цифровізації суспільства, інтеграція інформаційних технологій у діяльність державних інституцій, розвиток кіберпростору та постійне розширення інформаційних відносин істотно трансформували зміст безпекової функції держави. За цих умов забезпечення інформаційної безпеки виходить за межі окремого напряму державної діяльності та набуває комплексного характеру, охоплюючи правові, організаційні, технологічні та інституційні складові.

Воєнний стан істотно посилив потребу у переосмисленні існуючих підходів до правового забезпечення інформаційної безпеки. Практика застосування чинного законодавства засвідчила необхідність його подальшого розвитку, удосконалення механізмів взаємодії суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки, а також вироблення сучасних правових рішень, здатних забезпечити належне функціонування державної інформаційної політики в умовах нових безпекових викликів.

Незважаючи на активний розвиток наукових досліджень у сфері інформаційної та кібербезпеки, увагу науковців здебільшого зосереджено на окремих елементах цієї проблематики. Означене обумовлює необхідність комплексного теоретико-правового аналізу, який дозволив би узагальнити

сучасні підходи до розуміння інформаційної безпеки, визначити особливості її правового забезпечення в умовах воєнного стану та окреслити перспективи вдосконалення відповідного законодавства. Саме цим визначаються актуальність, своєчасність і практична значущість дисертаційного дослідження.

Окрім вищезазначеного, актуальність дослідження посилюється його безпосереднім зв'язком із пріоритетними напрямами державної політики у сфері національної та інформаційної безпеки. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020; Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021; Стратегії забезпечення державної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 16 лютого 2022 р. № 56/2022; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 р. № 476; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 травня 2024 р. № 326; Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр., затвердженої постановою загальних зборів НАПрН України від 26 березня 2021 р. № 12-21 (1.11. Правове забезпечення у сфері національної безпеки та оборони).

Отже, тема дисертаційного дослідження є актуальною, відповідає сучасним потребам розвитку правничої науки та практики державотворення, а також узгоджується з пріоритетними напрямами наукових досліджень у сфері національної безпеки України.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що сформульовані здобувачем наукові положення, висновки та рекомендації

характеризуються належним рівнем обґрунтованості, достовірності та наукової аргументованості. Це підтверджується всебічним характером проведеного дослідження, широкою джерельною базою, опрацюванням значного масиву вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, нормативно-правових актів, міжнародних документів у сфері інформаційної безпеки, кібербезпеки та національної безпеки, а також використанням сучасних методологічних підходів і методів наукового пізнання.

Логіка побудови дисертації, взаємозв'язок структурних елементів роботи та послідовність викладу матеріалу забезпечують цілісне сприйняття предмета дослідження і свідчать про системний підхід автора до вирішення поставлених завдань. Використання комплексу загальнонаукових, спеціально-юридичних і міждисциплінарних методів дозволило всебічно розкрити досліджувану проблематику та сформувати теоретичне підґрунтя для отриманих результатів.

Про достовірність і практичну цінність сформульованих висновків свідчать їх апробація на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також наявність акту впровадження результатів дослідження у практичну діяльність. Висновки дисертації є логічними, послідовними, узгодженими зі змістом проведеного дослідження та повною мірою відображають досягнення поставленої мети й вирішення визначених автором завдань.

Теоретична та прикладна цінність результатів дослідження.

У дисертаційній роботі здобувачем здійснено теоретико-правове дослідження проблем забезпечення інформаційної безпеки України в умовах воєнного стану та запропоновано низку науково обґрунтованих положень і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення нормативно-правового та інституційного механізмів її забезпечення. Отримані результати роблять внесок у подальший розвиток правової науки та вдосконалення державної політики у сфері національної, інформаційної та кібербезпеки.

Теоретична цінність дисертації полягає насамперед у поглибленні наукових уявлень про сутність, зміст, структуру та місце інформаційної безпеки

у системі національної безпеки України. Окремі положення дисертації розширюють сучасні наукові підходи до правового забезпечення інформаційної безпеки та можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях проблем національної безпеки, інформаційного права і теорії держави та права.

Теоретичні висновки та концептуальні положення автора становлять певний внесок у розвиток юридичної науки, зокрема у формування сучасного наукового розуміння інформаційної безпеки як складного багаторівневого правового явища, що функціонує в умовах зростання інформаційних, кібернетичних та гібридних загроз.

Практична цінність отриманих результатів полягає у можливості їх використання у правотворчій діяльності для вдосконалення законодавства у сфері інформаційної безпеки, кібербезпеки та захисту інформаційного суверенітету України (зокрема, пропозиції автора щодо систематизації інформаційного законодавства, розроблення кодифікованого Інформаційного кодексу України, удосконалення нормативного регулювання кібербезпеки в умовах воєнного стану, розвитку стратегічних комунікацій, а також підвищення ефективності діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки).

Важливим підтвердженням практичної значущості дисертаційного дослідження є впровадження його результатів у діяльність Дніпропетровського окружного адміністративного суду, а також можливість використання сформульованих автором положень у діяльності органів державної влади, сектору безпеки і оборони, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, відповідальних за забезпечення інформаційної безпеки держави.

Крім того, результати дисертації можуть бути використані в освітньому процесі під час викладання дисциплін теоретико-правового та інформаційно-правового спрямування, а також при підготовці навчально-методичних матеріалів з питань національної безпеки, інформаційного права та кібербезпеки.

Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією із перших у вітчизняній науці, в якій здійснено комплексне теоретико-

правове обґрунтування змісту, структури та механізмів забезпечення інформаційної безпеки України в умовах воєнного стану та євроінтеграції, систематизовано актуальні проблеми, розроблено науково обґрунтовані рекомендації щодо їх подолання, а також сформульовано практичні рекомендації, спрямовані на підвищення рівня кіберзахищеності та забезпечення інформаційного суверенітету держави.

Серед положень, що характеризують наукову новизну дослідження, заслуговують на особливу увагу такі:

– багатовимірна природа інформаційної безпеки розкривається автором через комплекс взаємопов'язаних методологічних підходів і методів наукового пізнання, що забезпечують її цілісний аналіз як динамічної соціально-правової системи. Застосування загальнонаукових і спеціально-юридичних методів у поєднанні із системним, синергетичним, герменевтичним, антропологічним і кібернетичним підходами дозволяє виявити елементи інформаційної безпеки, закономірності їх функціонування, а також забезпечити інтеграцію проблематики кібербезпеки, інформаційного суверенітету та захисту прав людини у єдину наукову конструкцію (стор. 21-22, 42-43, 210 дисертації);

– інформаційну безпеку як складову національної безпеки дисертант розглядає через уточнення її сутності, структури та систематизацію внутрішніх і зовнішніх загроз в умовах воєнного стану. «Загроза інформаційній безпеці» в узагальненому вигляді означає наявність або ймовірність деструктивного впливу на інформаційне середовище, що може завдати шкоди людині, суспільству чи державі (стор. 88-89 дисертації);

– інформаційний суверенітет, на думку автора, зумовлює і визначає зміст механізму забезпечення інформаційної безпеки. Реальний інформаційний суверенітет держави можливий за умови забезпеченості інформаційної безпеки. Інформаційна безпека є практичним результатом інформаційної політики, тому, якщо вона є неефективною, інформаційний суверенітет не забезпечується на належному рівні. Загрози інформаційній безпеці підривають інформаційний суверенітет, а втрата державою контролю над інформаційним простором

унеможливлює інформаційну безпеку. Раціональним є пошук нових, дієвих способів управління інформаційною безпекою, настільки ж ефективних, наскільки цього потребують сучасні інформаційні загрози інформаційному суверенітету (стор. 206 дисертації);

– здобувач зауважує, що нормативно-правова та інституційна система кібербезпеки переважно не враховує специфіку воєнного стану. Залежність від іноземних рішень, нестача вітчизняних криптографічних технологій і кадровий дефіцит у сфері кіберзахисту формують критичні вразливості оборонного потенціалу. Нормативного закріплення потребує принцип технологічного суверенітету. Баланс між забезпеченням кібербезпеки та дотриманням прав людини у період воєнного стану має ґрунтуватися на принципах пропорційності, підконтрольності та тимчасовості обмежень (стор. 175-180, 214-215 дисертації);

– вдосконалення інституційного механізму забезпечення інформаційної безпеки України можливе, зокрема, шляхом визначення ключових проблем функціонування відповідних суб’єктів, а також обґрунтування напрямів підвищення ефективності їх взаємодії та координації, наголошує дисертант (стор. 154-155 дисертації).

Загалом наукова новизна дисертаційної роботи є достатньо обґрунтованою, має всебічний характер і підтверджується змістом проведеного дослідження, а сформульовані автором положення характеризуються теоретичною та практичною значущістю для подальшого розвитку правової науки і вдосконалення системи забезпечення інформаційної безпеки України.

Повнота викладу положень, висновків та рекомендацій дисертації в опублікованих автором наукових працях.

Основні положення, результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження належним чином апробовані та висвітлені у наукових публікаціях автора. За темою дисертації опубліковано 13 наукових праць, з яких 3 статті у наукових фахових виданнях України категорії «Б» з юридичних наук та 10 публікацій у збірниках тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Аналіз змісту наукових публікацій свідчить

про те, що в них достатньою мірою відображено основні результати проведеного дослідження, його концептуальні положення, елементи наукової новизни, теоретичні узагальнення та практичні рекомендації. Отже, зміст опублікованих праць повною мірою відображає основні положення дисертації, її наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Кількість, характер і рівень наукових публікацій відповідають установленим вимогам щодо апробації та оприлюднення результатів дисертаційного дослідження на здобуття ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Відзначаючи актуальність обраної теми, відповідний теоретичний рівень проведеного дослідження, обґрунтованість сформульованих висновків і практичних рекомендацій слід зазначити, що окремі положення роботи мають дискусійний характер та можуть бути предметом подальшого наукового обговорення:

1. У підрозділі 1.4 дисертації здобувач досліджує зарубіжний досвід забезпечення інформаційної безпеки (Німеччина, Франція, Естонія, Іспанія та ін.) із застосуванням принципу пропорційності як базового критерію відбору правових механізмів (стор. 108, 111 дисертації). Проте у роботі залишається невисвітленим питання про те, яким чином конкретна правова модель тієї чи іншої країни може бути адаптована до умов активного збройного конфлікту, в якому Україна перебуває. Також потребує уточнення позиція автора щодо достатності принцип пропорційності, розрахованого на мирні та кризові, але не воєнні умови, для відбору механізмів у контексті повномасштабної агресії та можливості запровадження додаткових критеріїв для адаптації зарубіжного досвіду саме до умов збройного конфлікту.

2. У підрозділі 2.1 дисертації обґрунтовується необхідність систематизації та гармонізації інформаційного законодавства України, зокрема через можливе прийняття єдиного кодифікованого акта – Інформаційного кодексу України. Водночас у тексті не розглядається питання про те, яким чином такий кодекс співвідноситиметься з режимними нормами воєнного стану, які встановлюють

тимчасові обмеження в інформаційній сфері. Теоретична частина роботи тільки б виграла, як би дисертант визначив ступінь можливості виникнення колізії між стабільністю кодифікованого акта і необхідністю оперативного правового реагування на динамічні загрози та можливу структуру майбутнього Інформаційного кодексу, яка б дала змогу зберегти його юридичну гнучкість в умовах надзвичайних та воєнних режимів.

3. У підрозділі 2.3 дисертації кібербезпека досліджується як системоутворюча складова інформаційної безпеки та обґрунтовується необхідність «правового врегулювання діяльності добровольчих кібервійськ» (стор. 173, 175, 180-181 дисертації). Однак це питання залишається недостатньо розкритим у теоретико-правовому вимірі: яким є правовий статус добровольчих кіберформувань у контексті норм міжнародного гуманітарного права? Чи може участь недержавних кібераторів у збройному конфлікті породжувати міжнародно-правову відповідальність держави? Які правові механізми держава повинна запровадити, щоб мінімізувати ризики неконтрольованої кіберескалації внаслідок дій добровольчих формувань?

4. У підрозділі 2.4 дисертації досліджуються інформаційний і цифровий суверенітет України та наголошується, що «суверенітет даних» передбачає підпорядкування даних національному законодавству держави, де вони збираються, зберігаються та обробляються. Водночас в умовах воєнного стану значна частина критичних даних була перенесена на хмарні платформи іноземних постачальників (зокрема Microsoft, Amazon Web Services) як вимушений захід захисту. Потребує додаткового роз`яснення позиція здобувача щодо оцінки цієї обставини з позицій концепції «суверенітету даних» та ступеню загрози цифровому суверенітету внаслідок залежності від іноземних хмарних провайдерів у кризових умовах.

5. У висновках дисертації та підрозділі 2.1 наголошується на необхідності «гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та правом Європейського Союзу» у сфері інформаційної безпеки (стор. 122-123, 134, 208, 213 дисертації). Однак у роботі не досліджується питання про можливі

колізії між євроінтеграційними зобов'язаннями України та специфічними потребами воєнного часу, зокрема між вимогами Директиви NIS2 та обмеженнями в інформаційній сфері, запровадженими в умовах воєнного стану. Також у роботі не в повній мірі розкриті питання про можливість темпу гармонізації законодавства з acquis ЄС у сфері інформаційної безпеки бути скоригованим з огляду на реалії збройного конфлікту, та правові механізми, що дозволяють Україні поєднати безпекові пріоритети воєнного часу з виконанням євроінтеграційних зобов'язань.

Висловлені зауваження та дискусійні положення мають переважно рекомендаційний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи та не знижують її наукової і практичної цінності. Навпаки, вони ще раз актуалізують досліджувану проблематику та можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових пошуків автора.

Відповідність роботи вимогам МОН України.

Дисертаційна робота виконана державною мовою та є завершеним самостійним науковим дослідженням, що характеризується належним науково-теоретичним рівнем, внутрішньою логічною структурованістю та послідовністю викладу матеріалу.

За своєю структурою дисертація відповідає встановленим вимогам, що висуваються Міністерством освіти і науки України до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії. Робота містить вступ, основну частину, що складається з розділів і підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки, що забезпечує системність викладу матеріалу, послідовність розкриття основних положень дослідження та повноту висвітлення його теми.

Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим нормативним вимогам. Зміст роботи свідчить про дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності, логічності та послідовності наукового викладу, а також коректності використання та належного опрацювання наукових джерел.

Таким чином, за структурою, змістом та оформленням дисертаційна робота відповідає чинним вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Загальний висновок

На підставі викладеного вважаю, що дисертаційна робота Ряполова Антона Павловича на тему: «Інформаційна безпека в умовах воєнного стану: теоретико-правова характеристика» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого для правничої науки завдання щодо комплексного теоретико-правового осмислення інформаційної безпеки України в умовах воєнного стану, удосконалення її нормативно-правового та інституційного забезпечення, а також визначення напрямів розвитку кібербезпеки та забезпечення інформаційного суверенітету держави.

Дисертація відзначається належним рівнем актуальності, наукової новизни, обґрунтованості й достовірності отриманих результатів, їх теоретичною та прикладною цінністю, а також повнотою висвітлення основних положень в опублікованих наукових працях здобувача. За своїм змістом, структурою та рівнем наукового опрацювання дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Отже, на підставі прилюдного захисту наукової праці здобувач заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –
заступник начальника Інституту СБУ
Національного юридичного університету
України імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент **Євгеній КОВАЛЕНКО**